

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

MATEJA PUSTAJ
ZAVRŠNI RAD

RAZVOJ VERBALNE KOMUNIKACIJE
DJECE STARIJE PREDŠKOLSKE DOBI

Petrinja, lipanj 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
PETRINJA

PREDMET: Uvod u komunikologiju

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mateja Pustaj

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razvoj verbalne komunikacije djece starije
predškolske dobi

MENTOR: Dr. sc. Mario Dumančić

SUMENTOR: Ana Valjak Čunko

Petrinja, lipanj 2017.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	1
1 UVOD	2
2 SOCIJALNI RAZVOJ DJETETA	4
3 RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA I ODNOSA	6
4 KOMUNIKACIJA	8
4.1 VERBALNA KOMUNIKACIJA	10
4.2 ULJUDNOST U VERBALNOJ KOMUNIKACIJI	11
5 INTERPERSONALNA KOMUNIKACIJA	12
5.1 TEORIJE PAULA WATZLAWICKA	14
5.2 HARTLEY-EV MODEL	15
6 GOVORNI RAZVOJ DJECE	16
6.1 KOMUNIKACIJA U OBITELJ	18
6.2 POREMEĆAJI U PONAŠANJU I KOMUNIKACIJI KOD DJECE	21
7 KOMUNIKACIJA ODGAJATELJ-DIJETE	24
8 UTJECAJ IGRE NA RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE	29
8.1 IGRE KOJIMA SE RAZVIJA DJETETOVA SPOSOBNOST SLUŠANJA	30
8.2 IGRE KOJIMA SE RAZVIJA DJETETOVA SPOSOBNOST GOVORENJA	31
9 AKTIVNO SLUŠANJE	33
10 ZAKLJUČAK	36
LITERATURA:	38

Sažetak

Komunikacija je sredstvo s pomoću kojeg dvije ili više osoba razmjenjuju informacije i međusobno utječu na svoja mišljenja i ponašanje. Verbalna komunikacija sastoji se od riječi, izgovorena je ili napisana. Svrha je djetetove komunikacije privući pozornost, iskazivati osjećaje, uspostaviti društvene kontakte, zadovoljiti različite potrebe. Verbalna komunikacija bitna je u svakodnevnom životu. Bitna je za međusobno sporazumijevanje dvoje ili više ljudi. Bitna je kako bi se mogli stvoriti uvjeti za uspješnu verbalnu komunikaciju sa djecom putem različitih sredstva, poticaja i aktivnosti. Zato u ovom radu putem literature istražujem verbalnu komunikaciju, uljudnost u verbalnoj komunikaciji, komunikaciju u obitelji te komunikaciju odgajatelj-dijete.

Ključne riječi: socijalni razvoj, komunikacija, verbalna komunikacija, igra

Summary

Communication is a means by which two or more people exchange information and interact with one another's opinions and behaviors. Verbal communication consists of words, spoken or written. The purpose of the child's communication is to draw attention, to express feelings, to establish social contacts, to meet different needs. Verbal communication is essential in everyday life. It is important for mutual understanding between two or more people. It is important to be able to create the conditions for successful verbal communication with children through various means, incentives and activities. Therefore, in this paper, I research oral communication, civility in verbal communication, family communication, and child-teacher communication.

Key words: social development, communication, verbal communication, game

1 UVOD

Ovaj završni rad posebnu pozornost posvećuje razvoju verbalne komunikacije djece starije predškolske dobi. Opisuje se i objašnjava sam pojam komunikacije, verbalne komunikacije, važnost roditelja, okruženja i odgajatelja za djetetov govorni razvoj te utjecaj igre kao pomoći u slušanju i govorenju kod djece starije predškolske dobi.

Prikladan socijalni razvoj zahtijeva poznavanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj pojedinac živi, kao i ovladavanje umijećima nužnim za djelotvornu interakciju unutar te zajednice. (Katz i McClellan, 1997; Raver i Zigler, 1997; Rose-Krasnor, 1997). Dječji socijalni razvoj obuhvaća ponašanja, stavove i afekte sjedinjene u dječjoj interakciji s odraslima i vršnjacima. Budući da socijalne interakcije uključuju niz socijalnih vještina i odnosa, socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije te ispituju sličnosti i razlike. (Brajša-Žganec, 2003.) Dijete koje je to uspjelo, razvilo je vještine socijalne kompetencije. Socijalni odnosi podrazumijevaju emocionalne, te kognitivne vještine i ponašanja koja su potrebna za snalaženje u socijalnim situacijama. (Anonimno, 2011.)

Komunikacija je dinamičan proces namjernog ili nenamjernog davanja, prenošenja i primanja poruka između dvije i više osoba na verbalan ili neverbalan način - uključujući i uporabu simbola. (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013.) Verbalna komunikacija koristi se za razmjenu informacija znakovima ili simbolima koje svatko može razumjeti na jednak način. Obično se pri komunikaciji usredotočujemo na ono što se govori riječima. Interpersonalna je komunikacija namjerno ili nenamjerno, svjesno ili nesvjesno, planirano ili neplanirano slanje, primanje i djelovanje poruka unutar neposrednih „licem u lice“ odnosa među ljudima. (Brajša, 1994.)

Znanja i iskustva komuniciranja stvaraju se u interakciji djeteta s članovima obitelji. Rizici za razvoj poremećaja u ponašanju, poremećaji u komunikaciji ili druga asocijalna ponašanja često su povezana s kvalitetom obiteljskih odnosa, te roditeljskih stilova odgoja. (Raboteg-Šarić, 1999.) Djeca usvajaju jezik u interakciji s članovima obitelji i okolinom; ona koja više vokalno komuniciraju i koju odrasli više potiču na jezične aktivnosti pokazuju višu razinu jezične razvijenosti. (Šego, 2009.) Sam način komuniciranja djeteta je pokazatelj intelektualnih sposobnosti djeteta, nivoa socijalizacije i emocionalnog sazrijevanja. (Selimović i Karić, 2011.)

Uloga vrtića i odgajatelja koji rade s djecom je vrlo bitna u poticanju djeteta da razvije sposobnost služenja svim jezičnim sredstvima u komunikaciji i da se prilagođava različitim

komunikacijskim situacijama u vrtiću i životu uopće. Odgajatelj treba sudjelovati sa djecom u komunikaciji kao partner i poticati je, ne ometajući komunikaciju među djecom. (Selimović i Karić, 2011.) Vrlo je bitna verbalna komunikacija odgajatelja s djecom, ali i komunikacija između djece različitih odgojnih grupa. U starijoj grupi djeca govorom planiraju zajedničke aktivnosti, njihovu realizaciju i dogovaraju se. (Omerović i drugi: 2009, 201)

Za dijete igra je kreativna, uključuje rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i novih tjelesnih vještina. Obično igru potiče odgajatelj, ali još je važnije da se i uključi u nju. (Miljak, 1987.) Postoje različiti primjeri korisnih i poticajnih igara za razvoj pažnje i vještine slušanja i govorenja kod djece starije predškolske dobi. (Šego, 2009.) Da bi dijete moglo igrati igre kojima se razvija njegova sposobnost slušanja i govorenja, potrebno je znati aktivno slušati. Aktivno slušanje je jedan od najkonstruktivnijih načina odgovaranja na djetetove poruke o osjećajima i problemima. (Kačunić, 2014.)

2 SOCIJALNI RAZVOJ DJETETA

Tijekom procesa socijalizacije u kojem društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja, dječji emocionalni razvoj i s njim povezana dječja psihosocijalna prilagodba pod utjecajem su različitih činitelja kao što su priroda dječje privrženosti majci, odnosno primarnom skrbniku unutar obitelji, razgovaranje o emocijama, toplina, potpora i nadzor roditelja, interakcije s vršnjacima i djetetovi odnosi s odraslima izvan obitelji (Maccoby, 1980).

Važnu ulogu u procesu socijalizacije ima dječja regulacija emocija stoga što nesposobnost reguliranja emocija utječe na interakcije s okolinom i usvajanje socijalnih normi i pravila ponašanja. Specifično izraženo reguliranje emocija, karakteristično za zakočenu djecu, smanjuje moguće interakcije s okolinom, a time i usvajanje novih oblika socijalnog ponašanja. (Brajša-Žganec, 2003.)

Uz obitelj, jedan od najvažnijih utjecaja na djetetov socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi imaju vršnjaci. Dječja interakcija s vršnjacima u igri u jaslicama i vrtiću doprinosi socijalnoj kompetenciji, prosocijalnim vještinama ponašanja i manjoj agresivnosti. (Guralnik i sur., 1996a,b; Howes, i sur., 1994).

Dječji socijalni razvoj obuhvaća ponašanja, stavove i afekte sjedinjene u dječjoj interakciji s odraslima i vršnjacima. Osnovni pristupi proučavanju ranog socijalnog razvoja razlikuju se s obzirom na naglasak koji se stavlja na evolucijske korijene razvoja, utjecaja okoline i učenja, te kognitivno-razvojne modele. Prema Vigotskom, socijalno ponašanje stječe se putem kognitivnih vještina u interakciji s drugima koje usmjeruju našu percepciju, zaključivanje, tumačenje događaja, te očekivanja u vezi s budućim događajima. Preklapanje etoloških i kognitivnih tradicija nalazimo u saznanjima kako djeca i majke kognitivno predočavaju svoje međusobne odnose. (Brajša-Žganec, 2003.)

Urie Bronfenbrenner (1979) je u sklopu svoje ekološke teorije razvoja identificirao četiri razine okolinskih utjecaja na dijete, počevši od onih koje su djetetu bliske i u kojima neposredno sudjeluje pa do onih koje su mu prilično udaljene i u kojima ne sudjeluje izravno. Prema ovom modelu, dijete se nalazi u sredini, a oko njega se šire u koncentričnim krugovima slojevi okoline.

- Mikrosustav čini prvu razinu, a odnosi se na svakidašnju okolinu u obitelji, vrtiću, školi, uključujući odnose s roditeljima, braćom i sestrama, vršnjacima i odgajateljima.
- Druga razina je mezosustav, a odnosi se na interakciju, odnosno međusobno djelovanje različitih mikrosustava u koje je dijete uključeno, na primjer kako dječje funkcioniranje u obitelji utječe na interakciju s vršnjacima u vrtiću.

- Treća razina okolinskih utjecaja naziva se egzosustav. U njemu dijete ne sudjeluje izravno, a odnosi se na širu okolinu, ukupnu socijalnu mrežu, masovne medije, školsko vijeće, crkvenu zajednicu,
- dok je najširi djelokrug okoline makrosustav koji se odnosi na obilježja određene kulture (obrazovanje, privreda, religija, društveni sustav). (Brajša-Žganec, 2003.)

Prikladan socijalni razvoj zahtijeva poznavanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj pojedinac živi, kao i ovladavanje umijećima nužnim za djelotvornu interakciju unutar te zajednice. Dijete koje je to uspjelo, razvilo je vještine socijalne kompetencije. Hoće li dijete biti socijalno kompetentno ili ne, ovisi o njegovoj sposobnosti regulacije emocija, poznavanju i razumijevanju okoline, socijalnim vještinama te njegovoj sposobnosti da se ponaša u skladu s tim spoznajama. Kompetentno dijete može iskoristiti poticaje iz okoline i svoje osobne te postići dobre razvojne rezultate koji omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u zajednici kojoj dijete pripada (Katz i McClellan, 1997; Raver i Zigler, 1997; Rose-Krasnor, 1997).

Istraživanja razvoja dječje socijalne kompetencije usmjerena su na tri područja koja čine kooperativno i prosocijalno ponašanje, vođenje i održavanje prijateljstva s vršnjacima kao i odnosa s odraslima te upravljanje agresijom i konfliktom (Hatch, 1997; Asher i Rose, 1997).

Budući da socijalne interakcije uključuju niz socijalnih vještina, socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike u skladu s naučenim prosocijalnim vještinama. (Brajša-Žganec, 2003.)

Prosocijalne vještine sastoje se od osnovnih socijalnih vještina i odnosa, a više o njima i njihovom razvoju saznat ćemo u sljedećem poglavlju.

3 RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA I ODNOSA

Po definiciji svjetske zdravstvene organizacije (WHO), socijalne vještine predstavljaju sposobnosti prilagođavanja i pozitivnog ponašanja koja omogućuju osobama da se uspješno nose sa zahtjevima i izazovima koja pred njih predstavlja život svakog dana. (Anonimno, 2015.)

Socijalne vještine su također:

- nužne za uspješno međuljudsko funkcioniranje (snalaženje u ljudskom društvu)
- potrebne za donošenje odluka i rješavanje problema, kreativno i kritično mišljenje, komunikaciju i međuljudske odnose, svijest o sebi, nošenje s emocijama i uzrocima stresa.
- vještine upuštanja u međuljudske odnose sa članovima obitelji, poznanicima, poslovnim suradnicima, prijateljima, ljubavnim partnerima.
- verbalna i neverbalna ponašanja koja su društveno prihvaćena i izazivaju pozitivne reakcije drugih ljudi.
- sve ono što bi se trebalo govoriti i raditi u interakciji s ljudima.
- načini ispunjavanja društvenih očekivanja.
- glavno oružje za borbu protiv usamljenosti, otuđenosti i zlostavljanja. (Anonimno, 2015.)

Socijalni odnosi podrazumijevaju emocionalne, te kognitivne vještine i ponašanja koja su potrebna za snalaženje u socijalnim situacijama, s tim da prikladnost vještina i ponašanja ovisi od situacije do situacije. Razvoj socijalnih odnosa kod djeteta je postupan, dijete započinje socijalne odnose sa okolinom najprije izražavajući svoje potrebe, te se pri tom između djeteta i njegovih najbližih uspostavlja snažna povezanost, značajna za njegov dalji razvoj. (Anonimno, 2011.)

S vremenom socijalne interakcije djeteta i njegove okoline postaju sve bogatije, raznolikije i složenije, a djetetov socijalni prostor sve se više širi. Dijete postaje sposobno podnositi kratkotrajnu odvojenost od svojih roditelja i uspostavljati socijalne odnose i s drugima.

U predškolskom razdoblju, od četvrte do šeste godine života, pred djetetom je razvojni zadatak da se u većoj mjeri nego do tada uključi u svijet oko sebe, da uspostavi odnose s drugom djecom, da se igra, uči različite vještine, da stječe spoznaje, da bude aktivno i da izražava svoju inicijativu. To je razdoblje u kojem dijete treba podršku za svoje zamisli i ideje i u kojem je potrebno podržati i poticati djetetove interese, znatiželju i inicijativu. U ovom razdoblju mnoga djeca već imaju raznolike odnose s vršnjacima i vješta su u rješavanju mnogih socijalnih situacija i problema. To je razdoblje kad djeci treba pomoći u razvoju socijalnih vještina, izložiti

ih primjerenim stvarnim ili simboličkim modelima (u pričama, filmovima i sl.), pomoći im da bolje razumiju druge, njihova emocionalna stanja, želje, potrebe, podučiti ih kako reagirati u pojedinoj situaciji, kako se zauzeti za sebe i kako rješavati međusobne probleme na neagresivan način. (Piner, 2008.)

Druženjem dijete uči načine igranja, sudjelovanja, kako se treba ponašati ono, a kako drugi, itd. Djeca se međusobno razlikuju u socijalnom ponašanju i u socijalnoj kompetenciji, tako kod djece imamo različite potrebe za socijalnom stimulacijom, neka su djeca društvenija od druge, neka vole biti više sama, neka manje. Dok pojedina djeca lako uspostavljaju socijalne odnose, drugoj to ide malo teže (sramežljiva, agresivna, impulsivna djeca). Rješavanje problema u socijalnim odnosima zavisi od prirode problema i zahtjeva pojedinačni pristup. (Anonimno, 2011.)

Razvoj socijalnih vještina i odnosa od izuzetne je važnosti za daljnji odgoj, obrazovanje i razvoj predškolskog djeteta isto kao i komunikacija, a više o samom pojmu komunikacije i njezinom značenju saznat ćemo u sljedećem poglavlju.

Slika 1: **Socijalne vještine i odnosi**

Izvor: <http://crte-osobnosti.com/socijalne-vjestine/> (20.3.2017.)

4 KOMUNIKACIJA

Riječ „komunikacija“ dolazi iz latinske riječi „communis“ što znači zajedničko. Stoga, kada ljudi pokušavaju komunicirati oni pokušavaju uspostaviti „zajedništvo“ s pojedincem ili grupom. (Ferić i Žižak, 2003. prema Thames i Thomanson, 1998.)

Komunikacija je "sredstvo s pomoću kojeg dvije ili više osoba razmjenjuju informacije i međusobno utječu na svoja mišljenja i ponašanje." (Šegota i sur., 2003: 6.). "Komuniciranje i u širem i u užem smislu riječi označava razmjenu poruka." (Žitinski-Šoljić, 2001: 4.). To je "proces stvaranja značenja između dvije ili više osoba." (bratanić, 1991: 76.), ili, nešto detaljnije, "dinamičan proces namjernog ili nenamjernog davanja, prenošenja i primanja poruka između dvije i više osoba na verbalan ili neverbalan način - uključujući i uporabu simbola." (Šegota i sur., 2003: 7.). (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013.)

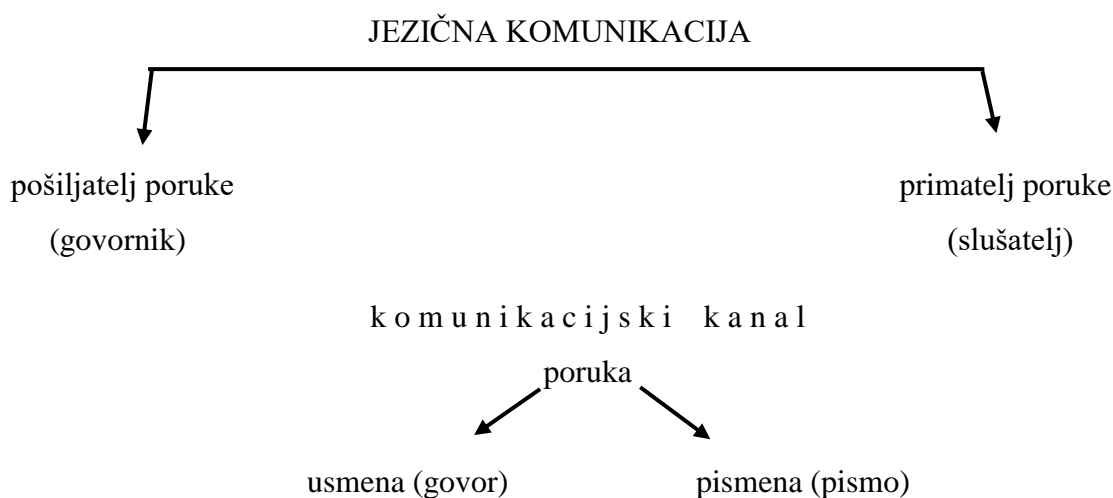
Komunikacija je neizbježna i dio je naše svakodnevnice. Komuniciramo svakodnevno, na različite načine i s različitim ljudima. Ona je stalna i sveprisutna. (Ferić i Žižak, 2003.)

King (1979) kao osnovne komponente ljudske komunikacije navodi:

- Općenitost - ljudska komunikacija uključuje dijeljenje smisla, dijeljenje ideja, dijeljenje razumijevanja, dijeljenje iskustava - traženje nečega zajedničkog. To je osnova svih vidova komunikacije: dvoje ljudi traži nešto zajedničko - kao ljudska bića. Ljudi najčešće komuniciraju s ljudima koje opažaju kao slične sebi. Djelomično zbog toga, ljudi koji imaju puno toga zajedničkog imaju i najveći utjecaj jedno na drugog.
- Individualnost - iako postoje zajedničke dodirne točke među ljudima, ljudi su kao ljudska bića međusobno različiti. Svaki čovjek u komunikaciju ulazi kao ljudsko biće (i to je ono što je zajedničko ljudima), ali ulazi i kao čovjek sa svojom individualnošću. Iako je teže komunicirati ljudima koji su uvelike različiti, upuštanje u komunikaciju s različitim ljudima pomaže razvoju empatije - mogućnosti da se svijet gleda "očima druge osobe".

Prijenos poruka od jednog do drugog sudionika komunikacijskoga procesa proučava komunikologija, a proces komuniciranja naziva se priopćajni ili komunikacijski proces (akt komunikacije). Komunikaciju određuje nekoliko temeljnih elemenata: govornik (izvor informacija odnosno pošiljatelj poruke), sugovornik (slušatelj odnosno primatelj poruke), poruka (obavijest ili informacija), priopćajni ili komunikacijski kanal (put kojim se poruka prenosi). (Pavličević-Franić, 2005.)

Slika 2: Sudionici priopćajnoga (komunikacijskoga) procesa

Izvor: Pavličević-Franić, D., 2005., Komunikacijom do gramatike, str. 18

Govoreći o komunikaciji, J. Silić (1998.) rabi termin *govorno priopćavanje* kojim označava odašiljanje i primanje poruka. Proces odašiljanja i primanja poruka prolazi kroz tri faze. Polazna točka uvijek je u mozgu govornika gdje određeni pojam izaziva poticaj. Ostvaruje se prva faza, tzv. *psihološka faza* (stvaranje pojma). Mozak zatim pokreće određene dijelove živčanoga sustava koji poticaj prenose organima fonacije. Tako se ostvaruje druga, tzv. *fiziološka faza* (aktiviranje živčanog sustava), te na kraju i treća tzv. *fizička faza* (pokretanje govornih organa i stvaranje glasova). Kod slušatelja proces se odvija obrnutim smjerom. (Pavličević-Franić, 2005.)

Tablica 1: Faze odašiljanja i primanja informacija prema J. Siliću

Slanje i primanje poruke		
Govornik		Slušatelj
1. psihološka faza		1.fizička faza
2.fiziološka faza		2.fiziološka faza
3.fizička faza		3.psihološka faza

Izvor: Pavličević-Franić, D., 2005., Komunikacijom do gramatike, str. 19

Komunikacija je dio našeg svakodnevnog života bez koje ne bi mogli zamisliti život, a u sljedećim potpoglavljima komunikacije saznat ćemo pojedinosti verbalne komunikacije te važnost uljudnosti u verbalnoj komunikaciji.

4.1 VERBALNA KOMUNIKACIJA

Verbalna komunikacija koristi se za razmjenu informacija znakovima/simbolima koje svatko može razumjeti na jednak način. Tako se razmjenjuje sadržajni aspekt poruke. Obično se pri komunikaciji usredotočujemo na ono što se govori riječima. (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013.)

Verbalna komunikacija sastoji se od riječi, izgovorena je ili napisana. (Ferić i Žižak, 2003.)

Kao što je jezik multifunkcionalno sredstvo koje prilagođujemo vlastitim ciljevima i potrebama, tako i govorno verbalno komuniciranje možemo shvatiti kao natkategoriju koja obuhvaća niz potkategorija od čavrljanja, pričanja i svađanja preko poslovnih razgovora i intervjua pa sve do javnih izlaganja i nastupa. (Marot, 2005.)

Slika 3. Verbalna komunikacija dječaka starije predškolske dobi i njegove majke

Izvor: <https://www.google.hr/imgres> (21.3.2017.)

Kvalitetna verbalna komunikacija bitna je za međusobno sporazumijevanje dvoje ili više ljudi. Isto tako od izuzetne je važnosti i uljudnost u verbalnoj komunikaciji koja se spominje u sljedećem potpoglavlju.

4.2 ULJUDNOST U VERBALNOJ KOMUNIKACIJI

Od početaka razvoja pragmatike početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća nastalo je nekoliko teorija uljudnosti i njenih definicija, pri čemu je uljudnost promatrana prvenstveno kao pojava u verbalnoj komunikaciji. Najznačajniji njeni teoretičari su Geoffrey Leech, Paul Grice, te Penelope Brown i Stephen Levinson koji uljudnost proučavaju kao strategiju koju govornik primjenjuje da bi ostvario određeni cilj ili niz ciljeva. Uljudnost nije samo ono što smatramo prikladnim/prigodnim u određenim stereotipiziranim prilikama, ona uvijek upućuje na različite stupnjeve (ne)solidarnosti između odašiljatelja i primatelja poruke. (Marot, 2005.)

S obzirom na medij kojim se verbalna komunikacija ostvaruje uljudnost je moguće proučavati u govornoj komunikaciji (komunikaciji govorenim jezikom) te u pisanoj komunikaciji (komunikaciji pisanim jezikom). Govorna verbalna komunikacija najčešći je oblik u kojem se proučava uljudnost kao način ostvarivanja ciljeva odašiljatelja poruke. (Marot, 2005.)

Ovladavanje strategijama uljudnosti neophodno je za snalaženje u različitim društvenim situacijama i okruženjima čemu se, osobito u suvremenom sustavu odgoja i obrazovanja, pridaje premalo važnosti, a naglasak stavlja isključivo na komuniciranje pisanim jezikom.

Ostvarivanje cilja uljudne poruke ne ovisi samo o primijenjenoj strategiji i situaciji u kojoj se poruka ostvaruje, već u velikoj mjeri o osobi kojoj je ona upućena. Kulturološke i socijalne razlike (stupanj obrazovanja ili položaj na društvenoj ljestvici) najčešća su zapreka pravilnom shvaćanju odaslane uljudne poruke. (Marot, 2005.)

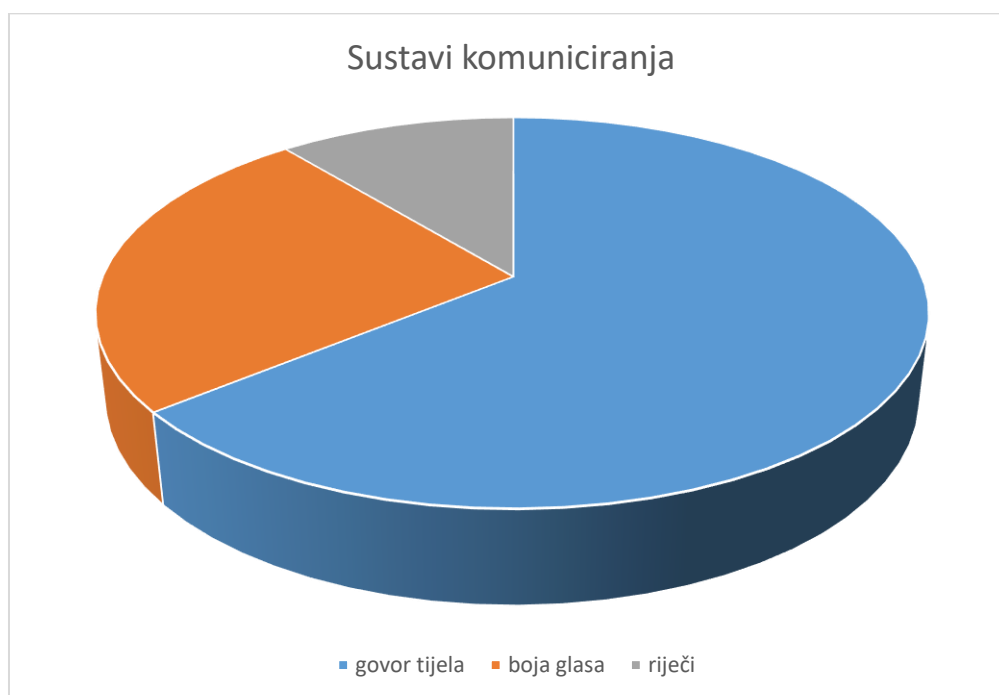
Uljudnost je općenito poželjna u svakodnevnom životu i njoj bi svaki čovjek trebao težiti, a uljudnost u verbalnoj komunikaciji samo nam dodatno može pomoći u ostvarenju naših ciljeva jer uljudnost je prvi stupanj k uspjehu. Više o interpersonalnoj komunikaciji odgajatelja saznat ćemo u poglavlju koje slijedi.

5 INTERPERSONALNA KOMUNIKACIJA

Interpersonalna je komunikacija namjerno ili nenamjerno, svjesno ili nesvjesno, planirano ili neplanirano slanje, primanje i djelovanje poruka unutar neposrednih „licem u lice“ odnosa među ljudima. Odgajatelj je odgovoran i za slanje, ali i za primanje i djelovanje svojih poruka. Samo svjesno, namjerno i planirano odgajateljevo komuniciranje možemo nazivati stručnim razgovorom u vrtiću. On ne može i ne smije razgovarati bez plana, bez određenih namjera i nesvjesno. Ako je razgovor u vrtiću bitan sastavni dio odgojno i obrazovnog procesa, tada se on mora voditi stručno, planirano, namjerno i svjesno. (Brajša, 1994.)

Interpersonalna komunikacija "stalno teče na dvije razine. Jedna je verbalna, a druga neverbalna. Ta dva dijela komunikacijskog procesa, kako ističe Watzlawick, nemoguće je dijeliti i odvajati, jer uz verbalnu paralelno teče i neverbalna komunikacija." (Bratanić, 1991: 90.), samo što je ova potonja manje osviještena, tj. nije uvijek pod svjesnom kontrolom. (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013.)

Slika 4. Sustavi komuniciranja prema Albertu Mehrabianu

Izvor: Sorta-Bilajac, I., i Sorta, J., 2013., str. 586 prema Sorta, 2009, str. 17

Interpersonalna komunikacija je puno više nego izmjena riječi među ljudima. Khavari i Williston Khavari (1989) ističu kako način prenošenja sadržaja poruke može imati veliki utjecaj - ista poruka može biti nepromišljeno izgovorena ili može biti pažljivo rečena vodeći pritom računa o tome da je primatelj prima "na pravi način". Umjetnost komunikacije je prenijeti

poruku na što autentičniji način, a ako se radi o negativnim porukama i što taktičnije. Kako se nešto kaže, kada se kaže, zašto se kaže, izraz lica, položaj tijela, geste i ton glasa dok se šalje poruka, odnosno kako se poruka pošalje i kako se primi, imat će značajan utjecaj na odnos između pošiljatelja poruke i primatelja. (Ferić i Žižak, 2003.)

Nije moguće ne komunicirati, jer svako ponašanje u interpersonalnoj situaciji ima karakter poruke. Odbijanje komunikacije također je komunikacija. Čak i šutnja odašilje poruku (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013. prema bašić, Hudina, Koller-trbović, Žižak, 1994., bratanić, 1991., Watzlawick, beavin-bavelas, Jackson, 1967.).

Interpersonalna komunikacija dijeli se na verbalnu i neverbalnu komunikaciju, a pošto se ovaj završni rad temelji na verbalnoj komunikaciji djece starije predškolske dobi u sljedećim potpoglavljima saznat ćemo ponešto o teorijama komunikacije Paula Watzlawicka te o Hartley-ev model interpersonalne komunikacije.

5.1 TEORIJE PAULA WATZLAWICKA

Paul Watzlawick je u svojoj teoriji postavio pet aksioma (pravila) komunikacije:

1. nije moguće ne komunicirati;
2. svaka komunikacija sastoji se iz sadržajnog i odnosnog aspekta;
3. narav odnosa uvjetovana je interpretacijom ponašanja komunikatora;
4. komunikacija može biti verbalna i neverbalna;
5. komunikacija može biti simetrična ili komplementarna (prema bašić, Hudina, Koller-trbović, Žižak, 1994., bratanić, 1991., Watzlawick, beavin-bavelas, Jackson, 1967.).

Uspješno komunicirati sa sadržajnog aspekta znači znakovima i/ili simbolima kojima se komunicira pridavati isto značenje. Sadržajni aspekt govori o značajkama objekta informacije. Sa odnosnog aspekta, uspješna komunikacija ostvaruje se ako je među komunikatorima uspostavljena klima međusobnog povjerenja i suradnje (Sorta-Bilajac i Sorta, 2013., prema Bratanić, 1991.).

U svojoj teoriji Watzlawick je postavio šest temeljnih karakteristika komunikacije kao odnosa:

1. pojedinca promatrati u odnosu s drugima;
2. međuljudski odnos proučavati kroz komunikacijski proces, jer komunikacijom djelujemo jedni na druge, određujemo jedni druge, doživljavamo sebe u odnosu prema drugima i prema samome sebi;
3. povratna informacija (feedback) bitna je za ponašanje i uvjetuje ga, naime, ponašanje svakog pojedinca uvjetuje ponašanje drugog i njegovo je ponašanje uvjetovano ponašanjem svih drugih;
4. međusobni utjecaj osoba koje su u nekom odnosu uvjetovan je situacijom i na nju djeluje, dakle, kontekst situacije utječe na odnos, koji opet utječe na kontekst;
5. postoje različiti stupnjevi svjesnosti o pravilima koja vladaju našim ponašanjem, što je neobično važno za pravilan i objektivan pristup ljudskom ponašanju;
6. komunikacija je čitavo ponašanje i utječe na ponašanje (prema bratanić, 1991., Watzlawick, beavin-bavelas, Jackson, 1967.).

Nakon što smo saznali pet pravila komunikacije te šest temeljnih karakteristika komunikacije kao odnosa koje je predstavio Paul Watzlawick, u sljedećem potpoglavlju saznati ćemo i Hartley-ev model interpersonalne komunikacije.

5.2 HARTLEY-EV MODEL

Najlakše je sve ono što se događa i "proizvodi" u komunikacijskom procesu predstaviti uz pomoć Hartley-evog modela interpersonalne komunikacije (Hartley, 1999) koji se shematski može ovako predstaviti:

Slika 5: **Hartley-ev model interpersonalne komunikacije**

Izvor: Ferić, M., i Žižak, A., 2003., Komunikacija u obitelji-percepcija djece i mladih, str. 27

Hartley-ev model naglašava da je poruka uvijek kodirana i da je važan dio komunikacijskog procesa poruke. Tijekom tog dekodiranja u većini komunikacijskog modela se naglašava važnost socijalnog konteksta u kojem se komunikacija odvija (kulturni, institucionalni, formalni, neformalni i drugi tipovi konteksta).

Također, Hartley svojim modelom upozorava da je za proces i ishod komunikacije izuzetno bitno kakve socijalne identitete imaju osobe u komunikacijskom lancu (uloga, položaj - pozicija moći, specijalistička pozicija, pozicija znanja, iskustva i sl.). Podsjeća da svaka poruka u sebi ima sadržajnu i odnosnu razinu ili drugim riječima uz informaciju koju želi prenijeti pošiljatelj poruke šalje i informaciju o svom odnosu prema tom sadržaju i prema drugoj osobi.

Modelom se podsjeća da je način na koji se druge ljude i njihove poruke vidi/čuje, doživi i protumači subjektivan. (Ferić i Žižak, 2003.)

Nakon što smo saznali na koji način funkcionira Hartley-ev model komunikacije u novom ćemo poglavlju saznati više o samom govornom razvoju djece starije predškolske dobi.

6 GOVORNI RAZVOJ DJECE

Mnogi stručnjaci koji se bave govornim razvojem djece ističu važnost predškolske dobi (od rođenja do šeste, odnosno sedme godine života) kao temelja kulture govorenja, čitanja i pisanja. Komunikacija djeteta s okolinom počinje već u majčinoj utrobi – na zvučni podražaj djeteta odgovara pokretom. To je početak djetetove komunikacije koja je u tom trenutku neverbalna. (Šego, 2009.)

Istraživanja su pokazala da se artikulacija i fonološki sistem jezika uče u periodu od rođenja do sedme godine života. Nakon ovog perioda dolazi do automatizacije glasovnih navika. Ovaj period je najpogodniji da djeca usvoje intonaciju i glasovnu strukturu jezika. (Selimović i Karić, 2011.)

Svrha je djetetove komunikacije privući pozornost, iskazivati osjećaje, uspostaviti društvene kontakte, zadovoljiti različite potrebe. Napretkom govornoga razvoja pojačava se djetetova intencionalna komunikacija. Djeca usvajaju jezik u interakciji s članovima obitelji i okolinom; ona koja više vokalno komuniciraju i koju odrasli više potiču na jezične aktivnosti pokazuju višu razinu jezične razvijenosti. Kvalitetna komunikacija s odraslima, rano iskustvo usmenoga i pisanoga izražavanja stvaraju čvrste temelje za čitanje, razumijevanje, usvajanje jezika kao sustava, uključivanje u zajednicu. (Šego, 2009.)

Usmeni govor se realizira fonacijskim putem, a pismeni putem sistema određenih oblika znakova kojima se označavaju glasovi, slogovi i riječi. Usmeni govor može biti u formi dijaloga i monologa. Uvjet ostvarivanja jezika i govora predstavlja posjedovanje, stanje i funkcija govornog aparata djeteta. (Selimović i Karić, 2011.)

Dječji se jezik razvija zahvaljujući genima, sposobnostima mišljenja, želji za komunikacijom, poticajima okoline. Djeca međutim imaju i vlastita "pravila" (tj. koriste se jezičnim oblicima koje roditelji nikada ne upotrebljavaju). (Šego, 2009.)

Dob najintenzivnijeg govornog jezičnog razvoja je period do 6. godine života. Sva djeca cijelog svijeta prolaze iste faze u razvoju govora. Ipak zapažamo individualne razlike među djecom unutar razvojnih faza, a one su uvjetovane jezičnim iskustvom djeteta, genetskom osnovom ili temperamentom djeteta. Kvaliteta govorenja značajno je ovisna o okruženju u kojem dijete živi te poticajima kojima je dijete svakodnevno izloženo. Da bi djeca razvijala jezične sposobnosti trebaju biti izložena jeziku i koristiti ga. Djeca ga koriste u svojoj osnovnoj aktivnosti kroz koju uče i spoznaju svijet oko sebe, a to je igra. U predškolskom periodu jezik je izvor užitka govorenja. Djeca vole različite igre sa novo otkrivenim riječima, verbalnim izričajima i mnogobrojnim jezičnim kombinacijama kroz koje oni zadovoljavaju svoje potrebe,

izražavaju svoje misli i osjećaje, razumiju osjećaje i želje drugih, kroz koje uče i spoznaju vanjski svijet. (Žuvela, 2012.)

"Najčešći vid komunikacije jeste govor, koji ujedno predstavlja apstraktan termin, a odnosi se na mentalnu sposobnost koja omogućava ljudskom biću da se u komuniciranju služi organiziranim simboličkim sistemima, kao što je jezik.

Osnovne funkcije komunikacije kod djece predškolske dobi su:

- uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima (poziv na igru, traženje nečije pomoći, davanje uputstava za igru, traženje objašnjenja, zajedničko definiranje pravila igre, raspitivanje o osjećanjima drugih, itd.);
- samoizražavanje ili ekspresija (izražavanje svojih osjećanja, ideja, postupaka, obrazlaganje izbora, izražavanje ukusa i sviđanja, itd.);
- traženje odgovora na pitanja koja se postavljaju u svijetu (mogući uzroci pojava, razlika i sličnosti predmeta, razlozi nečijeg ponašanja, postavljanje raznih pitanja, itd.);
- prenošenje informacija (imenovanje predmeta, njihovo opisivanje, opisivanje i objašnjavanje pojava, ustanovljavanje uzročnosti, itd.);
- pričanje o svijetu mašte ili izražavanje kreativnosti (crtanje, vajanje, slikanje, modeliranje, simboličke igre, itd.)" (Selimović i Klarić, 2011. prema Pehar: 2007, 84-85).

Jezik i govor razvijaju se u okviru socijalne komunikacije, a ona se gradi puno prije nego što dijete progovori, tako i odstupanja u govorno jezičnom razvoju mogu nastati znatno ranije od pojave prve riječi. Roditelji i djetetova okolina uglavnom prate njegove reakcije na govor okoline, ali se više usmjeravaju na količinu govora, pojavu prve riječi, izgovor glasova i rečenicu. Dobra socijalna komunikacija ostvaruje se ako je dijete motivirano i ima želju za interakcijom i ako razumije znakove sredine u kojoj odrasta i koja ga oblikuje. (Žuvela, 2012.)

Djeca ne uče jezik, već sposobnost da ga koriste adekvatno pri formiranju poruka koje omogućavaju uspješnu komunikaciju. Kod djece se razvija govor ili sposobnost komunikacije, a jezik predstavlja sredstvo komunikacije koje dijete mora naučiti koristiti. Komunikacija s drugim ljudima pomaže djetetu da postane svjesno svoje individualnosti, otkriva mu različite načine promatranja stvarnosti što mu pomaže da o sebi i okolini izgradi realniju sliku. (Selimović i Karić, 2011.)

Komunikacijska je kompetencija uporabno znanje jezika. Na nju utječu urođene sposobnosti, interakcija s odraslima i vršnjacima, djetetova samoaktivnost. U intelektualno motivirajućoj i emocionalno zdravoj sredini, gdje se iskazuju ljubav i razumijevanje, dijete će

uspješno realizirati svoje potencijale. Nedostatak govorne kompetencije može rezultirati nesigurnošću, agresivnošću, neuspjehom. (Šego, 2009.)

Komunicirajući dijete izražava svoje misli i osjećanja i obogaćuje ih novim informacijama, ono se socijalizira, emocionalno sazrijeva i upoznaje svijet. Sam način komuniciranja djeteta je pokazatelj intelektualnih sposobnosti djeteta, nivoa socijalizacije i emocionalnog sazrijevanja. U komunikaciji je vrlo bitna dječija aktivnost. (Selimović i Karić, 2011.)

Dječji se rječnik u predškolsko doba širi vrlo brzo. Iako se starije predškolsko dijete uspješno govorno sporazumijeva s okolinom, ne znači da je njegov govorni razvoj završen. Dijete i dalje obogaćuje svoj rječnik i nastavlja svladavati složenije gramatičke strukture. Prikazani govorno-jezični razvoj djeteta odnosi se na tipičan razvoj prosječnoga djeteta. Svako je dijete međutim jedinstveno i slijedi svoj razvojni put. (Šego, 2009.)

Cilj djetetove komunikacije je privući pozornost, iskazivati osjećaje te uspostaviti društvene kontakte. Djeca usvajaju jezik u interakciji s članovima obitelji i okolinom. Na koji način treba ići komunikacija u obitelji saznat ćemo u sljedećem potpoglavlju.

6.1 KOMUNIKACIJA U OBITELJ

"U predškolskom periodu veliki značaj pri usvajanju maternjeg jezika za djecu ima sredina, posebno obitelj i predškolska ustanova. Kad je u pitanju obiteljski faktor onda je važna cjelokupna atmosfera u obitelji i socio-emocionalni status, intelektualni i kulturni nivo roditelja, jezična razvijenost, (posebno je važan govor članova obitelji – da svi govore istim govornim tipom)" (Omerović i drugi: 2009, 200).

Komunikacija se primarno uči u obitelji. Znanja i iskustva komuniciranja stvaraju se u interakciji djeteta s članovima obitelji. U razvojnoj dobi dijete traži stalnu prisutnost roditelja i međusobnu komunikaciju na svim razinama, ono tako uči i usvaja životna umijeća (Kordić-Vuković, 1998, prema Lebedina-Manzoni, Delić, Žižak, 2001).

Stručnjaci koji se bave jezično-govornim razvojem djeteta upozoravaju da izravno poučavanje djeteta rezultira njegovom pasivnošću i slabijom društvenošću. Stoga je najbolje učenje u predškolskoj dobi pretvoriti u igru i zabavu. S djetetom treba razgovarati o različitim temama (ne treba mu nametati teme koje ga ne zanimaju) i poticati ga na postavljanje pitanja i izricanje mišljenja, strpljivo odgovarati na njegova pitanja (dijete mora biti sigurno da ga drugi slušaju). (Šego, 2009.)

Djeca stvaraju sliku o sebi i svijetu oko njih na osnovi svojih svakodnevnih iskustava. Odnosi koje dijete gradi s ljudima potrebni su mu kako bi se pomoću njih suočilo sa strahom,

frustracijama, stresom, samoćom i drugim barijerama osobnog rasta. Komunikacija u obitelji je važna jer omogućava članovima da iznesu svoje potrebe, želje i brige jedni drugima. Otvorena i iskrena komunikacija stvara atmosferu koja omogućava članovima obitelji da izraze svoje različitosti isto kao i ljubav i poštovanje. Kroz učinkovitu komunikaciju obitelj je u mogućnosti rješavati neizbježne probleme do kojih dolazi u svakoj obitelji (Peterson, 1999). Upravo stoga je komunikacija jedno od najvažnijih iskustava koje odrasli mogu pružiti djeci. (Ferić i Žižak, 2003.)

U radu s predškolskim djetetom veoma je važno kvalitetno organizirati aktivnosti koje je potrebno mijenjati svakih 5 do 10 minuta zbog kratke koncentracije djetetove pozornosti (ako je naime neka aktivnost preduga, dijete će izgubiti za nju zanimanje, postat će mu dosadno). (Šego, 2009.)

Kroz dnevne interakcije djeca i odrasli mogu razviti odnos koji pomaže djetetu učiti o svijetu i sebi. Jedna od najvažnijih vještina za stvaranje tog odnosa je komunikacija, a komunikacija u obitelji je mnogo više od izgovorenih riječi među članovima obitelji. (Ferić i Žižak, 2003.)

Odrasli trebaju djeci dati na znanje da ljudima s kojima razgovaraju posvećuju punu pozornost te da isto očekuju od svakog s kime komuniciraju. Djeci se mora omogućiti stjecanje različitih iskustava (jer problemi nerazumijevanja teksta mogu nastati npr. zato što djeci nedostaju neke informacije iz svakodnevnog života, odnosno životno iskustvo). Važno je individualno raditi s djecom, ali i u malim skupinama, te neprestano stvarati prigode za komunikaciju (poštujući dječje želje i slijedeći njihovo vodstvo). Osim poticanja jezičnoga razvoja, djecu je korisno motivirati na druženje i suradnju, da svoja iskustva nauče dijeliti s drugima, da jačaju empatiju i pozitivne osjećaje prema bližnjima, da razvijaju samokontrolu. (Šego, 2009.)

Deset riječi i fraza kojima bi se trebali koristiti roditelji najmanje jedanput na dan:

- Hvala ti!
- Molim te!
- Bravo!
- Mogu li ti pomoći?
- To je doista lijepo!
- Oprosti!
- Pričaj mi o tome!
- Može zagrljaj?
- Idemo zajedno!

- Volim te!

Kako komuniciraju odgovorni roditelji?

- Roditelji trebaju poučavati djecu koja je uloga i odgovornost roditelja, a s druge strane što su prava i obveze djece.
- Roditelji trebaju dogovarati pravila sa svojom djecom i postavljati granice u ponašanju koje vrijede za jedne i za druge.
- Roditelji trebaju poučavati djecu moralnim vrednotama.
- Roditelji trebaju pomoći djeci da zadovolje svoje potrebe, a dječja neprihvatljiva ponašanja ne doživljavati osobno.
- Roditelji trebaju znati da je odrastanje djece proces u kojem se i djeca i roditelji uče komunicirati.
- Roditelji ne trebaju kritizirati i uspoređivati svoju djecu s ostalom djecom, bez obzira na njihove uspjehe i neuspjehe.
- Roditelji se trebaju redovito informirati o uspjehu i ponašanju svog djeteta u vrtiću i izvan njega.
- Roditelji trebaju upoznati prijatelje djece u vrtiću.
- Roditelji trebaju predlagati, učiti i tražiti najdjelotvornije pedagoške metode i postupke u odgoju i obrazovanju svoje djece te tražiti pomoć različitih stručnjaka i učiti vještine nenasilnog komuniciranja i konstruktivnog rješavanja problema. (Čović, 2012.)

Zdrava komunikacija temelj je zdrave obitelji. Jedna uzrečica kaže da se riječima koristimo onda kada nam nedostaje sve ostalo. „Tijelo je produžetak duše“, zapisao je rimski filozof Seneca, pa bismo u komunikaciji trebali voditi računa upravo o toj činjenici: ljudi oko nas, naša okolina, naši učenici i naša obitelj po našim riječima i gestama prepoznaju kakva nam je duša. A ona bi se trebala odražavati u lijepom i pristojnom načinu komuniciranja, jer samo lijepa komunikacija odgaja. (Labaš, 2013.)

Čini se da je komunikacija upravo onaj proces koji uvjetuje, velikim dijelom formiranje iskustva i formiranje i usavršavanje govora, ali i njihovo uzajamno provođenje. Pojam bogate okoline u kojoj djeca žive znači, prije svega, bogatstvo ideja i načina komunikacije odraslih s djecom (prema Bruneru), ali, isto tako, i bogatstvo i raznolikost u uspostavljanju emocionalnih veza i odnosa s predškolskom djecom. (Miljak, 1987.)

Istraživanja (prema Grable, 2000) ističu da je najbolji odnos djeteta-roditelj okarakteriziran s mnogo pozitivne komunikacije i interakcije. Zadovoljni roditelji i djeca

komuniciraju svakodnevno, a ne samo kada se pojavi problem ili konflikt. Istraživači vjeruju da kada roditelj ostane u "kontaktu" s djetetom kroz pažnju i razgovor, dijete će rjeđe manifestirati nepoželjna ponašanja, odnosno ponašanja koja stvaraju konflikte ili zahtijevaju disciplinu.

Programi namijenjeni obiteljima, koji se bave proučavanjem važnih vještina za jačanje obitelji, pa tako i vještine komunikacije najčešće koriste Trening obiteljskih vještina ili Bihevioralnu obiteljsku terapiju kao multi-komponentni pristup koji uključuje trening za roditelje, trening životnih vještina za djecu i promoviranje odnosa u obitelji (Alvarado i dr., 2000).

Važnost uključenosti svih članova obitelji u trening komunikacijskih vještina je u utjecaju (preko svih članova obitelji) na obiteljski sustav u cjelini. Rad samo s djecom ili samo s roditeljima ne pokazuje toliku učinkovitost kao jedan ovakav sveobuhvatni pristup. (Ferić i Žižak, 2003.)

Kao što većina djetetovnog ponašanja i znanja kreće od roditeljskog doma, isto tako i komunikaciju djeca najviše usvajaju od svoje obitelji te su ona na taj način zapravo njena preslika. Neka djeca imaju i poremećaje u komunikaciji i ponašanju, a nešto više o tome nalazi se u sljedećem potpoglavlju.

6.2 POREMEĆAJI U PONAŠANJU I KOMUNIKACIJI KOD DJECE

Često se pri proučavanju razvoja poremećaja u ponašanju kod djece ukazuje na probleme u komunikaciji između djece i roditelja. Foster i Robin (1989, prema Pillay, 1998) zapažaju da je neučinkovita komunikacija u obitelji povezana s emocionalnim problemima djece starije predškolske dobi te posebno poremećajima u ponašanju i s njima povezanim agresivnim ponašanjem. Rizici za razvoj poremećaja u ponašanju, poremećaji u ponašanju ili druga asocijalna ponašanja često su povezana s kvalitetom obiteljskih odnosa, te roditeljskih stilova odgoja (Raboteg-Šarić, 1999).

Stoga obiteljski komunikacijski obrasci duboko djeluju na razvitak dječje komunikacije kao i obiteljsku atmosferu. Neučinkovita komunikacija u obitelji može predstavljati ozbiljan rizik za odnose među članovima obitelji te može pojačati i podržati devijantno ponašanje (Bornstein, Schulberg i Bornstein, 1987, prema Pillay, 1998). Neučinkovita komunikacija povezana je i s povećanim rizikom od razvoda braka i više problema u ponašanju kod djece starije predškolske dobi (Peterson, 1999).

Danas se smatra da se za sprečavanje ili ublažavanje nastanka poremećaja verbalne

komunikacije treba usmjeriti na prve godine života, najvećim dijelom na predlingvističku komunikaciju jer se već u njoj mogu prepoznati naznake budućih poremećaja (Locke, 1994.).

Kao posljedice neadekvatnog odgoja i nezdrave i krute obiteljske sredine, mogu se pojaviti brojni problemi u ponašanju kao što su: strahovi, nemogućnost izbjegavanja situacija koje pobuđuju ljutnju, nemogućnost kontrole ponašanja u tim situacijama i sl. (Selimović i Karić, 2011.)

Neučinkovita komunikacija može voditi brojnim problemima poput obiteljskim konfliktima, neučinkovitom rješavanju problema, nedostatku intimnosti i slabom emocionalnom vezivanju (Peterson, 1999). Nedostatak komunikacije s roditeljima i osjećaj da ih roditelji ne razumiju uočeni su kao osnovni problemi u obiteljima. (Ferić i Žižak, 2003.)

Poremećaji verbalne komunikacije su veoma često odraz kompleksnijih poremećaja koji uključuju senzoričke, motoričke, kognitivne i psihosocijalne smetnje. Usporeni ili poremećeni razvoj govora pa zatim i verbalne komunikacije, nastaje pri perifernim ili centralnim auditivnim ili vizualnim smetnjama, pri poremećajima neuromotoričkog razvoja, kod mentalne retardacije ili različitih genetskih sindroma (Bishop i Mogford, 1988.).

Ne samo da imaju brojne izvore, nego najčešće ne djeluje jedan, lako prepoznatljiv uzročnik, već u pravilu djeluje veći broj čimbenika koji su u međusobnim interakcijama. Pri tom ne treba zanemariti ni psihičke činitelje kao što su emocionalni poremećaji u roditelja ili teškoće prihvatanja djeteta. Prepoznavanje i dijagnosticiranje poremećaja rane komunikacije izuzetno je složeno jer jedno te isto obilježje ponašanja u dvoje djece ne mora imati značenje istog simptoma ili simptoma uopće, a isti se poremećaj može manifestirati preko različitih pokazatelja u dvoje djece iste dobi. (Ljubešić, 1996.)

U pravilu na poremećaj ili visoku vjerojatnost njegova razvoja zaključujemo kad u djeteta nalazimo veći broj znakova koji mogu ukazivati na poremećaj, a pri tom je važno prepoznati njihov odnos s ostalim obilježjima djetetova tjelesnog i psihosocijalnog razvoja. Stoga je uočavanje predpokazatelja poremećaja verbalne komunikacije moguće istom na osnovi temeljitog poznavanja razvojnih procesa uključenih u razvoj verbalne komunikacije (kognitivnih, motoričkih, senzoričkih i psihosocijalnih) i preko uočavanja odsustva ponašanja tipičnih za zdravi razvoj. (Ljubešić, 1996.)

Poznavanje i pravodobno otkrivanje indikatora poremećaja omogućuje i ranu intervenciju, kojom se otklanjaju ili ublažavaju kasnije teškoće (gubitak samopouzdanja, povlačenje u sebe, nesigurnost, izbjegavanje društva vršnjaka zbog ruganja, problemi u učenju). Govorne teškoće reflektiraju se na sva područja djetetova života i mogu biti veće što je djetete

starije. U dječjim vrtićima postoje timovi stručnjaka koji sustavnim praćenjem razvoja govora uočavaju nepravilnosti u verbalno jezičnom razvoju. Ranim otkrivanjem, pravodobnim reagiranjem i razlikovanjem različitih razvojnih linija djetetu dajemo mogućnosti da sudjelovanje u mnogobrojnim komunikacijskim situacijama, koja ga vesele i ohrabruju. (Žuvela, 2012.)

S obzirom na djecu sa senzoričkim oštećenjima (vida, odnosno sluha) istraživanja su pokazala da npr. kongenitalno slijepa djeca ne stimuliraju bliske osobe na komunikaciju u istoj mjeri kao ona koja vide, a teško nagluha i gluha djeca izazivaju "nijemost" u svojoj govornoj okolini. Zdrava i kvalitetna obostrana emocionalna komunikacija nije bitna samo za duševni razvoj djeteta, već i za razvoj nekih sposobnosti na kojima će počivati kasnije usvajanje jezika, odnosno razvoj verbalne komunikacije. (Ljubešić, 1996.)

Koncept razvojne rehabilitacije ima težište u terapiji koju provode roditelji i u okviru tog koncepta roditelje se smatra najboljim terapeutima. Ciljevi terapije usmjereni su ka postizanju samostalnosti i sposobnosti komunikacije, kamenja temeljaca socijalnog razvoja. Prema tome, terapijske postupke u području rane komunikacije treba provoditi i stručnjak i roditelj kojeg je stručnjak prethodno uputio u načine provođenja odabranih postupaka, a najbolje mjesto za njihovu realizaciju je roditeljski dom. (Ljubešić, 1996.)

Slika 6. Problemi komunikacije kod djece starije predškolske dobi

Izvor: <http://www.brodportal.hr/clanak/sto-uciniti-ukoliko-se-primijete-znakovi-razvoja-poremecaja-u-ponasanju-kod-djeteta-12284> (22.3.2017.)

7 KOMUNIKACIJA ODGAJATELJ-DIJETE

Odgojitelj komunicira s djecom verbalnim i neverbalnim kanalima, sluša djecu i prati njihove potrebe, radi na svim područjima razvoja, ali i na poboljšanju vlastite komunikacije. Tonom i riječima djeci prenosimo emocije, a djeca vrlo dobro osjećaju strah, nesigurnost i neljubaznost u glasu odgojitelja. (Kinder, 2014.)

Uloga vrtića i odgajatelja koji rade s djecom je vrlo bitna u poticanju djeteta da razvije sposobnost služenja svim jezičnim sredstvima u komunikaciji i da se prilagođava različitim komunikacijskim situacijama u vrtiću i životu uopće. Odgajateljice trebaju stvoriti uvjete za uspješnu komunikaciju sa djecom putem različitih sredstava kao što su: televizija, kasetofon, video i sl. Posebnu pažnju trebaju obratiti na djecu koja malo govore, na djecu koju je teško razumjeti i na djecu koja mucaju. (Selimović i Karić, 2011.)

Kreativni odgojitelji u predškolskim ustanovama rabe mnogo zanimljivih načina da pomognu djeci u usvajanju jezika i stjecanju vještina slušanja, govorenja, čitanja i pisanja; često djeci čitaju iz različitih izvora, razgovaraju s njima, istražuju dječje interese, pažljivo slušaju sve što kažu. S djecom razgovaraju o knjigama, potiču ih na razgovor o likovima, na povezivanje priče koju su čuli s vlastitim životom. Dječje odgovore elaboriraju, dopunjavaju, proširuju, ispravljaju. Katkad igraju ulogu primatelja koji ne razumije najbolje dječje poruke kako bi ih potaknuli na što preciznije izražavanje. Odrasli trebaju biti djeci više partneri, a manje autoriteti pa svoje zahtjeve prema djeci trebaju izražavati kroz igru, a ne u obliku prisile. (Šego, 2009.)

U dobi polaska u vrtić jezik dobiva sve značajniju ulogu, ljudski glas također nezamjenjivu ulogu u razvoju dječje osobnosti. Samim time važno je da je svaki odgojitelj svjestan zbog čega treba njegovati i svoju govornu kulturu, te vodi računa o kvaliteti artikulacije, o intonaciji, kao i tehnici disanja tijekom pričanja, recitiranja i pjevanja. Mnogi odgojitelji govore povišenim glasom kako bi ih djeca bolje čula. Međutim, mnogo puta smo svjedoci da što je glasniji odgojitelj, bučnija su i djeca, a od galame je napetija i nervoznija atmosfera. Jednostavan, neposredan i umjeren glas bile bi karakteristike za najbolju komunikaciju, kao i utišavanje efikasnije od glasnog govora. Uspješna komunikacija ključan je faktor koji povećava samopoštovanje i samopouzdanje. Jezik mora biti jasan i konkretan. Izrečene tvrdnje moraju biti direktne. Izgovorene rečenice i misli moraju biti potpune. Poželjno je ponavljanje. Kritiku treba prihvatiti i poticati. Moramo biti u stanju kazati „ne“. S vremena na vrijeme treba i zašutjeti. (Kinder, 2014.)

U predškolskoj ustanovi na komunikaciju djece utječu, prema Pehar (2007, 88), "organizacija same grupe, način uvođenja djece u razne aktivnosti, izvođenje samih, usmjerenih i slobodnih aktivnosti, a posebno stavovi odgajatelja i njihov način interveniranja".

Odgajatelj treba učestvovati sa djecom u komunikaciji kao partner i poticati je, ne ometajući komunikaciju među djecom. Djecu treba poticati da saopće svoja lična iskustva, podržavati njihove inicijative u komunikaciji i odgovarati na svako pitanje. Za uspješan razvoj govora djeteta važan je razgovor između djeteta i roditelja, djeteta i odgajatelja i djece međusobno. (Selimović i Karić, 2011.)

"Razvoj komunikacije u predškolskoj dobi znači oživljavanje, buđenje i početak postojanja čovjekom.

Nužni uvjeti za pretvorbu neverbalne komunikacije u verbalnu su:

- socioemocionalna veze između odgajatelja i djeteta,
- prilagođenost ponašanja odgajatelja prema djetetu,
- zajednička aktivnost između odgajatelja i djeteta,
- poznate situacije djeteta u kojima se zbiva komunikacija." (Miljak: 1987. a prema Pehar: 2007, 89)

Odgajatelj mora govor uputiti djetetu, biti uporan u upućivanju djetetu razumljive poruke i u očekivanju odgovora na upućenu poruku. Svoje ponašanje i govorno ponašanje odgajatelj treba prilagoditi konkretnom djetetu. Dijete će razumjeti govornu poruku ako mu se uputi u dobrom kontekstu (ako posjeduje iskustvo u zajedničkim situacijama), ako je imalo iskustvo u verbalnim porukama i ako se potiče na govor. (Selimović i Klarić, 2011.)

"Dijete je važno motivirati na govor, uspostavljajući s njime verbalnu komunikaciju o interesantnim temama. Dijete u govoru ne treba sputavati već ga treba u svim situacijama poticati na verbalizaciju. Vrlo je bitna verbalna komunikacija odgajatelja s djecom, ali i komunikacija između djece različitih odgojnih grupa. Djeca starije predškolske dobi su sposobnija za interakciju, verbalnu i neverbalnu komunikaciju. U starijoj grupi djeca govorom planiraju zajedničke aktivnosti, njihovu realizaciju i dogovaraju se. Dječiji govori su obično kratki. Neophodno je pažnju poklanjati sadržaju, a ne formi onoga što dijete izlaže i njegovati slobodu dječijeg izraza." (Omerović i drugi: 2009, 201).

Metode ili načini efikasni u razvoju dječijeg govora su: "govor odraslih, razgovor s djecom, igre, umjetničko čitanje, pričanje, dječje pričanje po sjećanju i slikama" (Mitrović: 1981, 126).

Psiholozi ističu vrijednosti ova tri pravila uspješne komunikacije:

1. Djetetu morate dopustiti da svoje osjećaje izrazi bez prekidanja, ispravljanja, neslaganja. Sve manje od toga guši komunikaciju.
2. Izjave ne započinju s „ti“, nego govoriti o vlastitim osjećajima (JA-poruke).
3. Izbjegavati upotrebu dvije riječi koje guše svaku komunikaciju: „uvijek“ i „nikad“.

10 komunikacijskih pravila za odgojitelje (modificirano prema Zig Zigelaru)

1. Djetetu treba smijehak roditelja i odgojitelja!
2. Dijete treba pažljivo slušati!
3. S djetetom treba koristiti njegov govor!
4. Budite znatiželjni i pitajte!
5. Dijete treba uzor i primjer.
6. Tražite od djeteta što ono može izvršiti.
7. Sva traženja pretvorite u molbe.
8. Koristite slikovite priče i smislene analogije.
9. Uvažavajte ličnost djeteta.
10. Budite uvijek dostupni djetetu za razgovor. (Kinder, 2014.)

Važnost feed-backa u formiranju verbalnog izričaja djeteta starije predškolske dobi izložiti ćemo u nekoliko zahtjeva koji se postavljaju pred odgajatelja, bez pretenzija da sve obuhvatimo:

- odgajatelj treba svojim ponašanjem motivirati dijete na odgovor, posebno verbalni;
- on mora nastojati, koliko je to moguće, pravilno i točno dekodirati dječji odgovor, što mu, kako smo vidjeli, najčešće i uspijeva;
- u igri-komunikaciji treba nastojati oblikovati zvučnu strukturu u onu sličnu riječima izvornog jezika, bez ikakve prisile i inzistiranja na ponavljanju;
- treba elaborirati, odnosno dopunjavati, korigirati i proširivati dječje verbalne odgovore na sve ono na što bi se mogli odnositi dječji zahtjevi;
- treba odgovoriti na dječje zahtjeve izražene neverbalno i verbalno ili samo verbalno, onako kako ih interpretira, kako bi dijete postupno steklo procjenu adekvatnosti svog verbalnog izraza u odnosu na situaciju ili referente u toj situaciji;
- treba postupno zanemarivati i ignorirati neverbalne zahtjeve, a sve više akceptirati verbalne;
- iako paradoksalno u odnosu na prethodne postavke, odgajatelj treba, u određenim situacijama i na određenom stupnju razvoja razumijevanja govora i verbalnog izričaja, igrati ulogu primaoca koji ne može razumjeti dječju poruku, kako bi ga potaknuo da što

više značenja prevede ili preciznije izrazi u verbalnoj formi (poznata je činjenica da djeteta, ali i odrasli, trude da se verbalno izraze samo do stupnja do kojeg ga slušalac razumije, za što su vrlo pogodne igre „Pogodi što je u torbi“ ili sl., jer zahtijevaju od djeteta da se što eksplicitnije izrazi);

- treba uspostavljati što češću verbalnu komunikaciju s djetetom, i to o onim temama koje djeteta interesiraju, što znači, u prvom redu, o akcijama koje zajednički izvode u neposrednoj okolini, ali i u onim situacijama u kojima nije primarna vanjska, motorička aktivnost djeteta, npr. „čitanje slikovnica“ ili pričanje priča;
- sve zahtjeve valja najčešće provoditi u obliku igre, a ne kakve prisile. (Miljak, 1987.)

Za razvoj raznolike upotrebe govora u odgojnim grupama, potrebno je formirati, stvarati i organizirati raznolike komunikacijske situacije, kontekste koji će zahtijevati i inicirati raznolike odnose među djecom i raznoliku govornu ekspresiju među djecom i djecom i odgajateljima. Pri tom i opća klima u grupama ima nemali utjecaj na razvoj govornog izraza. (Miljak, 1987.)

Za iniciranje i formiranje situacija koje će stimulirati raznoliku komunikaciju najviše je odgovoran odgajatelj, jer se situacije ne mogu „formalno“ inicirati; one su, najčešće, rezultat cjelokupnog stava odgajatelja prema djeci, prema odgojno-obrazovnom radu u odgojnoj grupi, njegove „implicitne pedagogije“. (M. Perišić, 1979.)

Jedan od pokazatelja kvalitetne odgojno-obrazovnog rada i postojanja kvalitete komunikacije, mogu biti dječja pitanja. Dječja su pitanja bila predmet velikog broja stručnih i znanstvenih istraživanja, no mnoga od njih nisu prihvatljiva za naš rad ni s obzirom na uvjete u kojima su registrirani, ni s obzirom na dob djece, a ni na teorijska polazišta. Razlike nisu statistički značajne unutar svake kronološke dobi, osim kod djece treće (starije) grupe, tj. u mlađim i srednjim odgojnim grupama djeca upućuju podjednako pitanja i svojim vršnjacima i odgajatelju, dok djeca starije odgojne grupe više pitanja upućuju vršnjacima nego odgajatelju. (Miljak, 1987.)

Mogućnosti interakcije, verbalne i neverbalne komunikacije među djecom starije predškolske dobi, mnogo su veće nego što je to bio slučaj s djecom rane predškolske dobi. Kvaliteta verbalne i neverbalne komunikacije ovisi o nekoliko faktora, čiji splet rezultira kvalitetom komunikacije u odgojnim grupama. Dječji opći psihički razvoj u ovoj je dobi dosegao takvu razinu da je komunikacija ne samo moguća već i stvarno prisutna kao svakodnevna pojava, ali i potreba svakog djeteta. (Miljak, 1987.)

Jedan od osnovnih zadatak odgojno-obrazovnog rada s djecom starije predškolske dobi trebalo bi biti osposobljavanje djece za slobodno i samostalno komuniciranje s djecom i

odraslima, odnosno sa sudionicima s kojima nemaju (ili ne moraju imati) zajedničko iskustvo (psihička blizina) i u situacijama koje nisu (ili ne moraju biti) opterećene neposrednom, vanjskom, motoričkom aktivnošću (oslobođenje od neposrednog konteksta). (Miljak, 1987.)

Kao što za djetetov govorni razvoj važnu ulogu ima njegova obitelj isto tako veoma važnu ulogu ima i odgajatelj koji svakodnevno s djecom provodi vrijeme te komunicira bilo verbalnim ili neverbalnim kanalima. Važno je da odgajatelj doživljava i sluša dijete te prati njegove potrebe, interese i govorni razvoj. Odgajatelj mora kreativnim poticajima i igrama dodatno poticati djecu da usavršavaju svoj govorni razvoj, ali i vještinu slušanja. U sljedećem poglavlju sažanat ćemo koji je utjecaj igre na razvoj komunikacije kod djece starije predškolske dobi.

8 UTJECAJ IGRE NA RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE

Cilj učenja u predškolskoj dobi je zadovoljiti osnovne djetetove potrebe, a ne naglašavati suviše intelektualnu komponentu. Učenje je u ovoj dobi sporedan i spontan čin, u kome su važni interesi, a uči se u spontanim aktivnostima kao što je igra. (Selimović i Karić, 2011.)

Mnogi današnji stručnjaci ističu važnost poticanja i razvoja jezično-govorne vještine kroz igru; tada je dijete otvoreno, neopterećeno, spontano i kreativno. Mnogi stručnjaci, npr. Einon (2007), Allué (2006), Peti-Stantić i Velički (2008), ističu da igra potiče tjelesni, intelektualni i emocionalni razvoj djeteta.

Zanimljive definicije i opise igre daje Huizinga, npr. "Igra je djelatnost koja se odvija u razrađenim vremenskim, prostornim i smislenim granicama, u jednom vidljivom redu, prema dobrovoljno prihvaćenim pravilima, te izvan područja materijalne nužde ili korisnosti. Raspoloženje u kojemu se igra odvija jest uzdignuće i oduševljenje, bilo ono pobožno ili samo svečano, već prema tome je li igra posveta ili razveseljavanje. Ta djelatnost prati osjećaj ushićenja i napetosti, a ona sama donosi vedrinu i opuštanje" (Huizinga, 1992:121).

Na spoznajnu i kreativnu dimenziju igre te na njezin socijalni, emocionalni i tjelesni učinak upozorava Britton (2000:19): "Za dijete igra je ugodna, dobrovoljna, smislena i spontano odabrana aktivnost. Često je i kreativna, uključuje rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i novih tjelesnih vještina."

Jezične su igre "sve igre kojima je izražajno sredstvo jezik u svim svojim pojavnostima" (Peti-Stantić i Velički, 2008:7). Učenje kroz igru prirodna je čovjekova aktivnost određena pravilima, simbolična je i transformativna, voljno je i intrinzično motivirana, potiče divergentno mišljenje te pruža zadovoljstvo. Pomaže djetetu osmisлити svoj svijet. Utječe na razvoj percepcije, intelekta, pamćenja, emocija, volje i osobnosti djeteta. Igra omogućuje potaknuti djetetovu maštu, razvijati fantazijsko mišljenje i komunikaciju. Odrasli (roditelji i odgojitelji) trebaju promicati igraće aktivnosti vezane za učenje slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. (Šego, 2009.)

U dobi između četvrte i šeste godine javljaju se igre uloga sa elementima stvaralačke mašte. Elementi stvaralačke mašte prisutni su u crtežu, igrama građenja i pronalaženja. Dječija mašta je proces koji se razvija pomoću igre i različitih aktivnosti, te likovnog i dramskog izražavanja. "Dječija mašta se ispoljava i uspješno razvija u igrama, kao što su crtanje, modeliranje, konstruiranje, nalazeći pri tome svoj vanjski oslonac u realnim radnjama, ali i u imaginarnim situacijama" (Pehar, 2007: 83).

Obično igru potiče odgajatelj, ali još je važnije da se i uključi u nju. Uključivanje odgajatelja u igru, ima vitalnu ulogu u razvoju i formiranju grupe, u pružanju raznolikosti i bogatstva sadržaja, pa, prema tome, i u podizanju igre u na viši razvojni stupanj. (Miljak, 1987.) U raznim oblicima simboličke igre djeca sve više koriste govorni kod, da bi se naznačila ili istaknula ono što žele da im određen predmet predstavlja, da bi dodjelila ili odigrala određenu ulogu u zajedničkim igrama. (Miljak, 1987.)

Igra je važan segment djetetova razvoja jer dijete kroz igru uči čineći i čineći uči. Zato je važno da odgajatelj neprestano potiče djecu na igru te se po potrebi i uključi u nju. U sljedećim potpoglavlju saznati ćemo igre kojima se razvija djetetova sposobnost slušanja i govorenja.

8.1 IGRE KOJIMA SE RAZVIJA DJETETOVA SPOSOBNOST SLUŠANJA

Mnogi znanstvenici ističu da se sposobnost slušanja razvija već u majčinoj utrobi gdje je dijete izloženo različitim zvukovima. Za kvalitetno usvajanje govornoga umijeća važan je daljnji razvoj vještine slušanja. Djetetu treba omogućiti stjecanje iskustva slušanja, vodeći ga svaki dan u šetnju, u trgovinu, puštajući glazbu i boraveći u društvu odraslih (slušanjem njihovih razgovora i sl.). U poticajnoj sredini lakše će se razvijati djetetove urođene mogućnosti. Za igre kojima se razvija sposobnost slušanja važno je pripremiti djetetove govorne i slušne organe za pravilno percipiranje i ispravan izgovor glasova, te radi skladnijeg razvoja cjelokupnoga govornog sustava. (Šego, 2009.)

Primjeri korisnih i poticajnih igara za razvoj pažnje i vještine slušanja kod djece starije predškolske dobi.

1. Identificiranje zvuka

Roditelj/odrasla osoba izabere svakodnevne predmete, sakrije ih i stavi djetetu povez na oči. Ulije vodu u čašu, zgužva list papira, stavi poklopac na lonac i sl., a dijete treba prepoznati zvuk koji čuje. Igra je prikladna za djecu od četiri godine nadalje.

2. Rime

Za ovu je igru potreban komplet kataloških kartica 7x10 cm. S jedne strane kartice napiše se kratka riječ, a s druge njezina rima. Potrebno je pogoditi koja je riječ na poledini kartice. Prvi igrač pročita riječ na jednoj strani kartice (ako dijete može čitati, treba mu dopustiti da pročita riječ). Zatim igrači naizmjenice pokušavaju pogoditi koja je rima s druge strane kartice (npr. *žir – sir, voda – roda, zemlja – zemlja, gost – kost, kotač – kolač, brava – trava, kist – list*). Tijekom igre dijete otkriva da jedna riječ ima mnogo rima (pored rime koja je

navedena s druge strane kartice). Svrha je igre razvijati auditivno razlikovanje. Igra je primjerena dobi od četiri godine nadalje.

3. Slušanje i ispunjavanje uputa

Djetetu treba dati upute i reći mu da ih mora provoditi zadanim redoslijedom, npr.: "Dodirni stolac, zatim kauč pa vrata."

"Pljesni dlanovima, skoči preko kartice, a onda prošeći oko mene."

"Otvori vrata, lupni po stolu i tri puta poskoči."

Svrha je ove igre razvijati auditivno pamćenje. Može se početi s dvjema uputama, a onda napredovati do triju uputa. Igra je primjerena dobi od četiri godine nadalje.

4. Prepričavanje bajke

Djetetu treba pročitati zanimljivu bajku (omiljene dječje bajke i zabavne za prepričavanje jesu *Tri praščića*, *Crvenkapica*, *Snjeguljica*, *Ljepotica i zvijer* i *Mala sirena*) i zamoliti ga da je prepriča. Svrha je ove igre razvijati auditivno pamćenje, bogatiti rječnik, vježbati usmeno izražavanje. Igra je primjerena djeci od pet godina nadalje.

Igrama za razvoj auditivne pažnje djeteta razvija sposobnost razlikovanja zvukova na temelju njihovih akustičkih kvaliteta, ispravno percipiranje i razumijevanje poruka sugovornika, glasovnu svijest, pažnju, koncentraciju, suradnju u skupini i sl. (Šego, 2009.)

Nakon što smo saznali neke nove igre kojima se potiče djetetova sposobnost slušanja, u nastavku slijede igre kojima se razvija djetetova sposobnost govorenja.

8.2 IGRE KOJIMA SE RAZVIJA DJETETOVA SPOSOBNOST GOVORENJA

Stimulativne govorne igre provode se s djetetom kako bi se potaknuo skladan govorni razvoj te spriječila moguća odstupanja tijekom toga razvoja. Mogu se provoditi kod kuće, u dječjem vrtiću i drugdje. Igre poticanja izgovora glasova i slogova usko su povezane s igrama koje potiču slušanje te s onima za razvoj motorike. Za stimuliranje govornih sposobnosti važna je rana djetetova izloženost glazbi, govoru i razgovoru. Djetetu igra nikada ne smije biti prisila, nego razonoda i zabava. Svaka se igra mora prilagoditi recepcijskim sposobnostima te se u svakoj igri treba pratiti djetetovo raspoloženje. (Šego, 2009.)

Opisat ćemo nekoliko igara koje potiču i razvijaju govorne sposobnosti kod djece starije predškolske dobi.

1. Pokvareni telefon

U igri sudjeluje više igrača. Prvi igrač šapne izmišljenu poruku igraču do sebe. Kad on primi poruku, šapne je sljedećem. Kad posljednji igrač primi poruku, izgovori je naglas. Prvi

igrač kaže je li upravo tu riječ odaslao kao poruku (ili nije). Tom se igrom razvija vještina slušanja. Pogrešno čuta i izgovorena riječ može izazvati smijeh ostalih sudionika. Ta je igra primjerena djeci od pet godina nadalje.

2. Deset sekundi

Voditelj igre odabere 10 predmeta i pokazuje ih igračima 30 sekundi. Sljedećih deset sekundi broji unatrag da poveća uzbuđenje. Kad vrijeme isteče, voditelj prekriva predmete krpom. Igrači jedan za drugim navode predmet kojeg se sjećaju i pritom nastoje ne ponoviti neki od spomenutih predmeta. Igra završava kad se nitko više ne sjeća predmeta ili kad igrači pogode sve predmete. Tom igrom dijete vježba pamćenje i širi svoj rječnik, a igra je primjerena petogodišnjoj djeci.

3. Zadnje slovo – prvo slovo

Igrači formiraju red. Prvi igrač kaže bilo koju riječ, npr. drvo. Drugi igrač mora reći riječ koja počinje posljednjim slovom prethodno izgovorene riječi. Tako drugi igrač npr. kaže riječ olovka. Treći igrač sljedeću riječ mora početi slovom a itd. Igra se nastavlja sve dok neki igrač ne ponovi riječ. Tom se igrom provjeravaju rječnik i pamćenje sudionika. Primjerena je dobi od šest godina nadalje.

4. Čitanje i prepričavanje priče

Odrasla osoba čita djetetu priču te ga potiče da je prepriča prema slikama ili da pogađa scene – slike iz priče koju dijete prepričava; dijete vježba pamćenje i bogati svoj rječnik. Igra je primjerena dobi od pet godina nadalje.

5. Posjet kazalištu

Zajednički posjet kazalištu odrasle osobe i djeteta može veoma pozitivno djelovati na razvoj i usavršavanje djetetova govora. Nakon predstave odrasla osoba treba zamoliti dijete da prepriča radnju (možda se prisjeti i dijelova izvornog teksta). Spomenuto treba oblikovati kao igru, tako da dijete odgovara na zahtjev potpuno neopterećeno. Opisanim se igrama aktiviraju pokretljivi dijelovi govornog aparata (jezik, usne, donja vilica, meko nepce), potiče se djetetov izgovor, kontrola intonacije, glasovna svijest, prepoznavanje rime, sastavljanje rečenica, oblikovanje teksta, bogaćenje rječnika, razvoj prostorne orijentacije, vježbanje koncentracije i pažnje, logičko zaključivanje, kreativnost, mašta, pamćenje i suradnja u skupini. (Šego, 2009.)

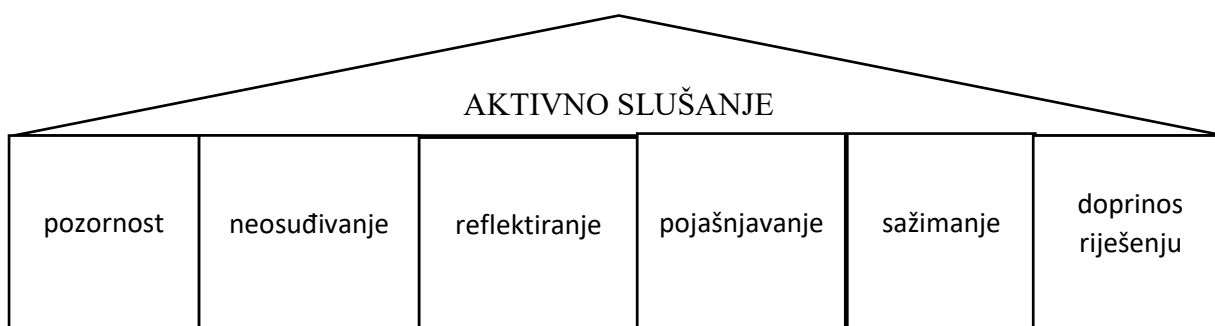
Za kvalitetnu govornu sposobnost djece važna je rana djetetova izloženost glazbi, govoru i razgovoru. Da bi dijete moglo igrati igre kojima se razvija njegova sposobnost slušanja i govorenja, potrebno je znati aktivno slušati, a ponešto o tome nalazi se u posljednjem poglavlju ovog završnog rada.

9 AKTIVNO SLUŠANJE

Općenito govoreći, vještina slušanja promatra se kroz senzornu i kognitivnu razinu (Tyner, 2009.). Senzorna razina odnosi se na tzv. pasivno slušanje, pri čemu čujemo sugovornika, ali nismo kognitivno angažirani niti na ikakav način pokazujemo razumijevanje (Gordon, 1996.). Suprotno tomu, aktivnim se slušanjem svjesno odlučujemo kognitivno angažirati. McNaughton i suradnici (2007.) aktivno slušanje vide kao proces koji se sastoji od nekoliko etapa, a cilj mu je uspostavljanje većeg razumijevanja govornikova stajališta.

Hoppe (2007.) navodi da aktivno slušanje predstavlja krovni pojam koji objedinjuje šest komunikacijskih vještina (slika 7).

Slika 7. Vještine aktivnog slušanja

Izvor: Varga, R., i Somolanji-Tokić, I., 2015., Trebaju li nam sustavni odgoj i obrazovanje za aktivno slušanje?, str. 650

Aktivno slušanje je jedan od najkonstruktivnijih načina odgovaranja na djetetove poruke o osjećajima i problemima. Aktivnim slušanjem roditelj ne šalje svoju poruku (mišljenje) o problemu, već samo potvrdu da je uspio razumijeti djetetovu poruku, odnosno da je dobro shvatio kako se dijete osjeća. Pokazuje suosjećanje, ali ne prisvaja problem, već pruža djetetu priliku da ga samo riješi. Aktivno slušanje pomaže djeci i da otkriju što točno osjećaju. Aktivan slušatelj je onaj koji želi čuti što dijete ima za reći, želi mu pomoći, prihvaća njegove osjećaje, ima povjerenja u njegovu sposobnost upravljanja vlastitim osjećajima i nalaženja rješenja, smatra dijete individuum, a ne dijelom sebe. Roditelj treba prihvatiti i dojam nedovršenosti koji često nose ovakvi razgovori (pošto roditelj ne zaključuje razgovor savjetom). Dijete će vjerojatno samo naći rješenje kasnije ili se pomiriti s nepromjenjivom situacijom. Aktivno slušanje se primjenjuje i kad djeca šalju neobične poruke, pa roditelji nisu sigurni što misle, a može se koristiti i kod djece koja još nisu progovorila. (Kačunić, 2014.)

Aktivnim slušanjem provjeravamo jesmo li razumjeli značenje izrečenog i prepoznali osjećaje onog koga slušamo. Time poručujemo:

- Čujem i razumijem tvoj problem.
- Vidim i razumijem kako se osjećaš.
- Pomoći ću ti da o tome razmisliš.
- Vjerujem u tebe i u to da možeš sam naći dobro rješenje. (Domaćinović, 2013.)

Ciljevi aktivnog slušanja:

- Pojasniti značenje izrečenog: *Čujem da si ljut na Marka, je li tako?*
- Saznati više o mislima, željama i osjećajima onoga koga slušate: *Reci mi nešto više o svojim planovima za vikend.*
- Poticati argumentaciju: *Što se dogodilo sljedeće? Kako si se zbog toga osjećao?*
- Poticati na razmišljanje i otkrivanje novih saznanja: *Što misliš da su tvoje opcije u ovom trenutku?*
- Sakupiti više činjenica i pojedinosti: *Što se dogodilo prije nego je započela tučnjava?* (Benat, 2011.)

Upute za aktivno slušanje:

Odlučite da će te slušati

- Na početku razgovora recite sami sebi „Sad ću slušati“. Već sama ta nakana poboljšat će vašu sposobnost slušanja.

Papak, 2013. tvrdi da tijekom govora treba gledati govornika u oči

- Ukoliko govorite ne gledajući sugovornika u oči, najvjerojatnije će pomisliti kako ste nezainteresirani, distancirani ili da nešto skrivate.
- Ljudi procjenjuju po vašim očima.
- U razgovor unesite i neke neverbalne znakove poput klimanja glavom ili govorom tijela. Pitajte!
- Razmišljajte o onome što čujete i postavljajte pitanja, tako možete razjasniti sebi neke stvari koje niste dobro razumjeli, a i dajete sugovorniku do znanja da ga stvarno slušate. (Papak, 2013.)

Parafrazirate

- Parafraziranje znači vlastitim riječima ponoviti ono što ste čuli npr. „Ako sam vas dobro razumio, vi kažete da...?“ ili „znači li to da...?“.
- Ovo vam pomaže da uvidite koliko ste pozorno sugovornika slušali i razumjeli. (Papak, 2013.)

Nemojte previše govoriti

- Većina ljudi radije govori, nego sluša.
- Koliko puta ste se uhvatili ne slušajući nego razmišljajući što će te reći kada druga osoba prestane govoriti.
- Ako vam je cilj slušati, nemojte govoriti jer je to nemoguće u isto vrijeme.

Nemojte prekidati

- To se obično doživljava kao omalovažavanje, neuvažavanje i osobni napad.

Iskoristite šutnju

- Većina ljudi teško podnosi periode šutnje i želi ih što prije prekinuti.
- Periodi šutnje nisu loši jer vam mogu pomoći da razmislite ili da date drugoj osobi šansu da kaže nešto za što joj treba vremena.

Izbjegavajte pokrete koji ometaju

- Dok slušate ne gledajte na sat, ne listajte papire.
- Sve to govori da vam nije stalo do osobe i što ona govori, da vam je dosadno i da najvjerojatnije nećete čuti sve što vam kaže. (Papak, 2013.)

Aktivno slušanje je jedan od načina odgovaranja na djetetove poruke o osjećajima i problemima. Aktivnim slušanjem odgajatelj i roditelj ne šalju svoje mišljenje o problemu već samo potvrdu da su shvatili kako se dijete u određenoj situaciji osjeća.

10 ZAKLJUČAK

Komunikaciju možemo definirati kao dijeljenje informacija i poruka između dvoje ili više ljudi. Komunikacija je neizbježna i najčešće je dio naše svakodnevnice. Verbalna komunikacija je stalna i sveprisutna u našim životima. Odrasli, ali i djeca najčešće komuniciraju s ljudima koje opažaju kao slične sebi. Uljudnost u verbalnoj komunikaciji veoma je poželjna u svakodnevnom životu te bi njoj svaki čovjek trebao težiti, a uostalom poželjna je jer znamo da uljudnost otvara mnoga vrata u životu.

Vidljivo je iz literature da je govorni jezični razvoj djeteta najintenzivniji u periodu od 6. godine života. Kvaliteta oralne komunikacije ovisi o okruženju u kojem dijete živi te poticajima kojima je dijete svakodnevno izloženo. Komunicirajući dijete izražava svoje misli i osjećaje te ih neprestano obogaćuje novim informacijama, ono se socijalizira, emocionalno sazrijeva i upoznaje svijet. Isto tako razumljivo je da će za razvoj komunikacije bitnu ulogu odigrati roditelji koji će djecu od samog rođenja poticati na razvoj oralne komunikacije. Najpoželjnije je da roditelji djecu uče kroz igru i zabavu zato što je to jedini ispravan način na koji će dijete učiti te istraživati svijet oko sebe. Poremećaji u ponašanju i komunikaciji kod djece sve su prisutniji u svakodnevnom životu, međutim poznavanjem i pravodobnim otkrivanjem indikatora poremećaja omogućuje se rana intervencija kojom se otklanjaju ili barem ublažavaju kasnije teškoće.

Bitnu stavku u razvoju verbalne komunikacije osim obitelji i poticajne okoline odigrati će i odgajatelj koji također velik dio dana provodi s djecom u vrtiću. Važno je da odgajatelj bude kreativan, zabavan i zanimljiv, da neprestano komunicira s djecom te ih potiče na igru. Odgajatelj treba dijete poticati na verbalizaciju te raznim poticajima i igrama razvijati djetetovu sposobnost slušanja i govorenja. Postoje mnoge poticajne i korisne igre kojima djeca mogu razvijati, poboljšati i usavršiti sposobnosti slušanja i govorenja, a neke od njih navedena su i u ovom radu. Također je važno da odgajatelj aktivno sluša što mu djeca govore. Ciljevi aktivnog slušanja su pojasniti značenje izrečenog, saznati više o mislima, željama i osjećajima onoga koga slušamo, poticati argumentaciju, poticati na razmišljanje i otkrivanje novih saznanja te sakupiti više činjenica i pojedinosti.

Osim komunikacije dijete-roditelj, dijete-odgajatelj vrlo je važna i komunikacija dijete-dijete. Djeca u razgovoru s vršnjacima uče primjenjivati odgovarajuće strategije i tehnike. Verbalna komunikacija među djecom nije uvijek ista te ovisi o više faktora kao što je razlika u godinama među sudionicima razgovora, situacijskim elementima te spolu sudionika komunikacije. Naime, nije ista komunikacija između djevojčice i djevojčice, dječaka i dječaka

te djevojčice i dječaka. Komunikacija među vršnjacima najčešće je iskrena i spontana te je često produkt zajedničkih igara, aktivnosti i poticaja. Djecu zanimaju slične teme koje mogu jedni s drugima podijeliti, a time grade međusobne odnose te razvijaju verbalnu komunikaciju. Komunikacija među djecom različite dobi jedan je od najprirodnijih načina komunikacije te vrlo važan za poticanje i razvoj verbalnih sposobnosti.

Od samog rođenja bitno je komunicirati s djetetom, pričati mu dok ga kupate, hranite i presvlačite. Razvoj jezika i komunikacije započinje od samog rođenja, ali na neki način i prije nego što se dijete rodi. Dijete od samih početaka osluškuje govor oko sebe. Vrlo je bitno da roditelj od rođenja djeteta ostvari svakodnevnu i učestalu komunikaciju sa svojim djetetom te da mu bude uzoran model jer dijete oralnu komunikaciju usvaja slušajući i oponašajući ga. Zbog toga je bitan razvoj verbalne komunikacije kod djece mlađe predškolske dobi. Ako dijete ima dobar govorni uzor od početka života to će uvelike koristiti u daljnjem razvoju oralne komunikacije djece starije predškolske dobi. Zato bi verbalna komunikacija djeteta u dobi od pete do sedme godine života trebala biti sadržajno raznolika, izgovor svih glasova korektan te bi trebalo imati usvojene predvještine čitanja i pisanja što mu omogućuje da bude spremno za daljnje usvajanje, učenje i primjenu novih sadržaja.

LITERATURA:

1. Anonimno, (2011). Razvoj socijalnih odnosa. [Online]. Dostupno na: <http://www.babycentar.ba/korisni-savjeti-i-informacije/razvoj-djeteta/105-razvoj-socijalnih-odnosa> [Pristupljeno: 20. ožujka 2017.]
2. Anonimno, (2015). Socijalne vještine. [Online]. Dostupno na: <http://crte-osobnosti.com/socijalne-vjestine/> [Pristupljeno: 20. ožujka 2017.]
3. Benat, G. (2011). Aktivno slušanje. [Online]. Dostupno na: http://www.skole.hr/podsjećamo?news_id=6578 [Pristupljeno: 26. ožujka 2017.]
4. Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija. Razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
5. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
6. Čović, M. (2012). Komunikacija u obitelji. [Online]. Dostupno na: <http://recipeci.com/komunikacija-u-obitelji/9998/> [Pristupljeno: 22. ožujka 2017.]
7. Domaćinović, V. (2013). Kako slušati i čuti. [Online]. Dostupno na: <http://www.dvp.hr/kutic-za-roditelje/129-kako-slusati-i-cuti.html> [Pristupljeno: 26. ožujka 2017.]
8. Ferić, M., Žižak, A. (2003). Komunikacija u obitelji - percepcija djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40 (1), 25-38.
9. Kačunić, S. (2014). Aktivno slušanje. [Online]. Dostupno na: <http://www.mala-sova.com/index.php/aktivno-slusanje> [Pristupljeno: 26. ožujka 2017.]
10. Kinder, I. (2014). Komunikacija odgojitelj – dijete. [Online]. Dostupno na: <http://www.dvds.hr/pdf/komunikacija.pdf> [Pristupljeno: 23. ožujka 2017.]
11. Klarić, E., Selimović, H. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori*, 6 (1), 145-160.
12. Labaš, D. (2013). Komunikacija odgaja – odgoj komunicira. [Online]. Dostupno na: <http://www.djecamedija.org/?p=2064> [Pristupljeno: 22. ožujka 2017.]
13. Ljubešić, M. (1996). Rana komunikacija i mogućnost terapijskog djelovanja. *Defektologija*, 31 (1-2), 151-157.
14. Marot, D. (2005). Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. *Fluminensia*, 17 (1), 53-70.
15. Miljak, A. (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine.

16. Papak, D. (2013). Aktivno slušanje. [Online]. Dostupno na: <http://www.dv-panda.hr/zaroditelje/aktivno-slusanje/> [Pristupljeno: 26. ožujka 2017.]
17. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
18. Somolanji-Tokić, I., Varga, R. (2015). Trebaju li nam sastavan odgoj i obrazovanje za aktivno slušanje? *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 64 (4), 647-660.
19. Sorta-Bilajac, I., Sorta, J. (2013). Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu. *JADR*, 4 (7), 583-590.
20. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149.
21. Žuvela, D. (2012). Važnost govora djece predškolske dobi. [Online]. Dostupno na: <http://www.vrtic-izvor.zagreb.hr/UserDocsImages/Bro%C5%A1ure%20i%20preporuke/vaznost-govora.pdf> [Pristupljeno: 21. ožujka 2017.]